

תוכן עניינים:

מבוא	עמ' 3
עקרון האשם.....	עמ' 4
כורח במשפט העברי.....	עמ' 5-7
• מהו אנוס? • כורח איומים וכורח נסיבות • פסיקת הרמב"ם	
סייגים לאחריות פלילית.....	עמ' 8-10
• סעיפים 34ה' ו- 34כב(ב) לחוק העונשין • "סייג" או "הגנה"	
סייג "הכורח".....	עמ' 10-13
• היסטוריה חקיקתית • ס' 17 לפח"פ וס' 21 לחוק העונשין מול ס' 34יב' • השינויים בהגנת ה"כורח" במסגרת תיקון 39	
נטל ההוכחה.....	עמ' 14-15
"כורח" - הצדק או פטור?.....	עמ' 16
"כורח" - פירוק לגורמים.....	עמ' 17-20
סייגים לסייג ה"כורח".....	עמ' 20-22
הגנת ה"כורח" ביחס לנשים - ניתוח מגדרי של הסייג..	עמ' 22-24
סייג הכורח - משפט משווה.....	עמ' 25-26
סיכום.....	עמ' 27
מפתח פסיקה.....	עמ' 28

מבוא

מטרת הסמינריון הינה לעמוד על הרציונאליים בדבר תיקון 39 להגנת הכורח. הסמינריון מתחלק באופן מהותי ל-3 חלקים אשר שזורים זה בזה באמצעות תתי פרקים.

בחלק הראשון, אתמקד בהצגת העקרונות העומדים מאחורי פרק הסייגים לאחריות פלילית בדיני העונשין במיקוד על סייג הכורח. אבחן את הגנת ה"כורח" כפי שהוא נקבע במשפט העברי לצורך השוואה להגנת ה"הכורח" הקבועה במשפט הישראלי. אעלה סתירה הקיימת עוד מימי המשפט העברי ואנסה ליישבה באמצעות מאמרים ומלומדים.

בחלק השני לעבודה אדון בסייג הכורח במשפט הפלילי ואציג את התמורות שחלו בסייג לאחר תיקון 39. כמו כן, אדון בסייגים שנקבעו במסגרת תיקון 39 המהווים סייגים להגנת הכורח כולל פסיקה בנושא. בשלב הזה אדון גם כן באינטרסים המוגנים ע"י סייג הכורח תוך הצגת פסקי דין רלוונטיים אשר יגדירו את חשיבותו של הסייג במערך הדין הפלילי בישראל.

בחלק האחרון אגע בנקודה חשובה הנוגעת לסוגיה המגדרית כפי שהיא עולה מתוך פסקי הדין בהם נידון השימוש בסייג הכורח וכיצד מערכת המשפט מתמודדת איתה. לצורך פתרון הבעיה אעלה מספר פתרונות אפשריים המוצעים ע"י מלומדים בליווי מאמרים תומכים. כמו כן, אבחן את סייג הכורח כפי שהוא קבוע במערכות משפט בינלאומיות. לבסוף, אגע בביקורת של מספר מלומדים על הפן השלילי של הגנת הכורח.

עקרון האשם

עקרון האשם הוא עיקרון יסוד במשפט הפלילי. עקרון זה מנחה כי אין עבירה בלעדי האשמה (nullum crimen sine culpa). לצורך התהוות המעשה הפלילי, הכרחי כי מבצע העבירה יפעל על פי הלך נפשי אשר בבסיסו מצוי יסוד האשמה. על פי פרופ' פלר, האשמה היא הגדרה של יחסו של עושה העבירה במישור התודעתי, כלפי הערך החברתי המוגן על ידי איסורה. עיקרון על נוסף בדיני העונשין הוא עקרון הבחירה החופשית. עקרון זה מחייב כי לאדם תהיה האפשרות לבחור בין מותר לבין אסור, בין ביצוע עבירה או אי ביצועה. שלילת הבחירה נוגדת באופן ישיר את עקרון הבחירה החופשית אשר מהווה עמוד תווך במשפט הפלילי בכל הנוגע לקביעת מידת אשמו של אדם. על פי פרופ' פלר, המניע לביצוע העבירה או המטרה אשר לשמה היא נעברה, עשויים לגוון ולסווג את מידת האשם האם לחומרא או לקולא ובכך להשפיע על תגובת החברה לעשיית העבירה. באופן כללי, אשמה פחותה תשמייע תגובה חברתית רכה יחסית לעומת מידת אשמה רבה אשר תזכה לתגובה חמורה בהתאם. אם ניקח לדוגמא את עבירות ההמתה, הרי שבחינת רמות שונות של אשמה מביאות לתוצאות שונות ביחס לתגובה החברתית העונשית. לפיכך, נאשם אשר נעדר יכולת בחירה בין מותר לאסור כתוצאה מגורם רלוונטי כזה או אחר (אדון בגורמים הרלוונטיים לענייננו בהרחבה בהמשך), הרי שיש בכך בכדי להשליך על מידת האשמה של הנאשם העומד לדין.

זה המקום להבהיר כי לראייתי בני האדם הם יצורים אוטונומיים אשר אינם נעדרים רצון חופשי. אולם, כפי שנראה בהמשך, תיתכנה נסיבות בהן רצון זה יישלל מהם, במידה כזו או אחרת, עד כדי בחינת רמת האשמה המוסרית של נאשם בדין. לפיכך, על פי עיקרון האשם במשפט הפלילי, אין להטיל על אדם אחריות פלילית או עונש מעבר למידת האשמה שלו!

"אונס, רחמנא פטריה"

"אין אדם נושא באחריות פלילית על עבירה שהוא נאנס לעשותה. זה הכלל המקובל בכל השיטות המודרניות. הסיבות לכך ברורות. המשפט משקף ומבטא את התפיסה המוסרית המקובלת בחברה, לפיה אדם נושא באחריות רק על מעשים מרצונו.... עבירה שאדם נכפה לעשותה אינה מעידה עליו כי אישיותו פגומה וכי הוא אינו מכבד את הערך שהוא פגע בו וכי הוא מסכן את הציבור. כלל זה נוהג גם במשפט העברי. "אונס, רחמנא פטריה": אונס, התורה פוטרת (מאחריות ועונש)".¹

על מנת לבחון לעומקו של עניין את סייג ה"כורח" בעבודה זו, אפתח בבחינת ההלכה הנהוגה במשפט העברי וכיצד היו מתייחסים לסוגיה בתקופת ההלכה. לצורך כך אשתמש במאמרו של פרופ' אנקר בו הוא מציע הסדרה לסתירה המיוחסת לכתביו של הרמב"ם

¹ פרופ' אנקר בפתח דבריו במאמר: "דין האונס לעבור עבירה מסוג "יהרג ואל יעבור" בפסיקת הרמב"ם